

Експертний досвід професора Р. А. Рейсса та сучасна практика залучення іноземних судових експертів до розслідування міжнародних злочинів

Валерій Шепітько

доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, заслужений професор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, почесний професор Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса»; професор кафедри криміналістики, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0719-2152>, e-mail: shepitko.valery@gmail.com

Михайло Шепітько

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України; секретар Української групи Міжнародної асоціації карного права, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7164-8037>, e-mail: shepitko.michael@gmail.com

Тези присвячено проблемам залучення іноземних судових експертів до розслідування міжнародних злочинів. Висвітлено роль професора Р. А. Рейсса у здійсненні фіксування злочинів, які були вчинені під час Першої світової війни. Розглянуто практику залучення іноземних судових експертів під час російсько-української війни. Визначено роль судових експертів у створюваних спільних (міжнародних) слідчих групах та акцентовано увагу на необхідності застосування європейських стандартів.

Ключові слова: спеціальні знання; залучення іноземних судових експертів; розслідування міжнародних злочинів; спільна слідча група; міжнародна правова допомога; Міжнародний кримінальний суд.

Expert Experience of Professor R. A. Reiss and Current Practice of Involving Foreign Forensic Experts in Investigation of International Crimes

Valery Shepitko, Mykhaylo Shepitko

The theses are devoted to the problems of involving foreign forensic experts to the international crimes investigation. The role of Professor R. A. Reiss in documentation of the crimes committed during the First World War is highlighted. The practice of involving foreign forensic experts in modern realities during the Russian-Ukrainian war is considered. The role of forensic experts in the joint (international) investigative teams being created is defined. Emphasis is placed on the need of European standards usage.

Keywords: specialized knowledge; involvement of foreign forensic experts; investigation of international crimes; joint investigation team; international legal assistance; International Criminal Court.

Рудольф Арчібальд Рейсс (*Rodolphe Archibald Reiss*) [1, с. 356, 357] — видатний криміналіст, один із засновни-

ків криміналістики, доктор хімії, професор [2, с. 284—286]. Він увійшов в історію криміналістики насамперед

як експерт, який був залучений до збирання доказів у складних умовах збройного конфлікту.

1914 р. Р. А. Рейсс прибув до Сербії на запрошення її уряду як експерт для розслідування злочинів Угорської, Німецької та Болгарської армій у Першій світовій війні. 1916 р. він опублікував свій звіт *Report upon atrocities committed by the Austro-Hungarian army during the First invasion of Serbia* (London, 1916). 1918 р. вийшла друком ще одна його робота, присвячена подіям Першої світової війни, — *Les infractions aux lois et conventions de la guerre commises par les ennemis de la Serbie depuis la retraite Serbe de 1915. Resume de l'enquete execute sur le front de Macedoine* (Paris, 1918). Обидві праці були криміналістичними дослідженнями фактів, які мали місце під час Першої світової війни, у формі своєрідних звітів або висновків, які були проілюстровані фотографіями, показаннями свідків та експертними дослідженнями [3, с. 111, 112]. Зазначені матеріали були використані для засудження злочинів, що були вчинені під час Першої світової війни.

У сучасних умовах іноземних судових експертів залучають до розслідування злочинів в Україні двома шляхами: 1) Офіс Генерального прокурора залучає судових експертів іноземних держав через запит на *отримання міжнародної правової допомоги*; 2) у разі *створення міжнародної слідчої групи* іноземні судові експерти беруть участь у роботі такої групи.

Для розслідування злочинів, учинених під час російської агресії, ство-

рюють спільні (міжнародні) слідчі групи. Створення спільних (міжнародних) слідчих груп пов'язано із залученням іноземних судових експертів до розслідування міжнародних злочинів. У ст. 571 КПК України визначено порядок створення й діяльність спільних слідчих груп. Зокрема, у ч. 1 ст. 571 КПК України зазначено, що для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, учинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав, можуть створюватися спільні слідчі групи [4].

Створення й діяльність міжнародних спільних слідчих груп є прогресивним кроком світового співтовариства в боротьбі з міжнародною злочинністю [5]. Сьогодні до спільної слідчої групи увійшли представники інших європейських країн, зокрема, *«окрім України до неї увійшли Литва, Польща, Естонія, Латвія, Словаччина та Румунія — всі держави, які зібрали велику кількість свідчень від українських біженців. Вони складають найбільшу слідчу групу, що діє в рамках Євроюсту»* [6].

Прикладом створення міжнародної слідчої групи із залученням експертів є проведення розслідування щодо збиття 17 липня 2014 р. цивільного пасажирського літака *Boeing 777* компанії *Malaysia Airlines* поблизу Донецька, який виконував регулярний рейс МН 17 з Амстердама до Куала-Лумпур, унаслідок якого загинули всі пасажери та екіпаж (загалом 298 осіб). За підсумками розслідувань, здійснених протягом липня-вересня 2014 р., представники Ради безпеки Нідерлан-

дів, Національного бюро з розслідування авіаційних подій та інцидентів з цивільними повітряними суднами, Європейської комісії, Європейської організації з безпеки аеронавігації (англ. *Eurocontrol*), Міжнародної організації кримінальної поліції (англ. *Interpol*), Європейського поліцейського управління (англ. *Europol*), Європейського агентства авіаційної безпеки (англ. *EASA*), Національної ради з безпеки на транспорті (англ. *NTSV*), а також експерти з Австралії, Великої Британії, Індонезії, Італії, Малайзії, Німеччини, рф, США, Франції виявили, що причиною падіння літака стало його ураження боєголовкою моделі 9N314M ракети класу «земля-повітря» серії 9M38, якими оснащено зенітно-ракетні комплекси «Бук» [7].

Залучення іноземних судових експертів передбачає необхідність керуватися європейськими конвенціями та іншими керівними положеннями: Європейською конвенцією про взаємну допомогу у кримінальних справах [8]; Другим додатковим протоколом до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах [9]; Угодою між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво [10]; Керівними принципами щодо ролі призначених судом експертів у судових процесах держав — членів Ради Європи, затвердженими Європейською комісією з питань ефективності правосуддя (англ. *CEPEJ*) 11—12.12.2014 р. [11].

Залучення іноземних судових експертів до розслідування міжнародних злочинів має ґрунтуватися на

єдиних (міжнародних) стандартах. Міжнародними стандартами можна також уважати Керівні принципи Європейської мережі судово-експертних установ (англ. *European Network of Forensic Institutions, ENFSI*) щодо оціночної звітності в судовій експертизі.

Формою міжнародної співпраці в галузі судово-експертної діяльності є участь судових експертів різних держав під час розслідування та судового розгляду правопорушень щодо гуманітарного права та інших міжнародних злочинів. Так, діяльність Міжнародного кримінального суду передбачає можливість *застосування спеціальних знань* [12]. Правовою основою діяльності Міжнародного кримінального суду є Римський статут [13]. 21 серпня 2024 р. Верховна Рада України прийняла на засіданні Закон України про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду (дата набуття чинності для України — з 01.01.2025 р.).

У Правилах процедури та доказів (англ. *Rules of Procedure and Evidence*) Міжнародного кримінального суду, які є інструментом для застосування Римського статуту, теж передбачено можливість застосування спеціальних знань. Зокрема, Правило 19 (англ. *Rule 19 Expertise in the Unit*) регламентує можливість звернення щодо проведення експертизи в різних випадках [14].

Практика застосування спеціальних (криміналістичних) знань для фіксування та дослідження доказової інформації під час глобальних збройних конфліктів (ведення війн), залучення іноземних судових експертів

до розслідування міжнародних злочинів є актуальними й у сучасних умовах, зокрема, під час російсько-української війни.

Перелік джерел посилання

1. Шепітько В., Шепітько М. Кримінальне право, криміналістика та судові науки : енциклопедія. Харків, 2021. 508 с.
2. Encyclopedia of Criminalistics in Personalities. Kharkiv, 2014. 400 p.
3. Шепітько М. В. Рудольф Арчибальд Рейсс. *Криміналіст першодрукований*. 2015. № 10. С. 109—117.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.04.2025).
5. Chornous Yu. Topical questions of creation and activities of international joint investigation teams. *A First Printed Criminalist*. 2017. № 14. Pp. 36—46.
6. Міжнародна підтримка розслідувань воєнних злочинів. *Юридична Газета online*. 29.03.2023 р. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/mizhnarodna-pidtrimka-rozsliduvan-voennih-zlochiniv.html> (дата звернення: 02.04.2025).
7. Справа щодо подій на Сході України та рейсу MH17 визнана частково прийнятною. *European court of human rights court. Press Release*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?> (дата звернення: 02.04.2025).
8. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р. : ратифік. із заявами і застереж. Законом України від 16.01.1998 р. № 44/98-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text (дата звернення: 02.04.2025).
9. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників від 17.03.1978 р. : ратифік. із заявами і застереж. Законом України від 16.01.1998 р. № 43/98-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_035#Text (дата звернення: 02.04.2025).
10. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво : ратифік. Законом України від 12.07.2017 р. № 2129-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text (дата звернення: 02.04.2025).
11. Guidelines on the role of court-appointed experts in judicial proceedings of Council of Europe's Member States. *Document adopted by CEPEJ at its 24-th Plenary meeting* (Strasbourg, 11—12.12.2014). URL: <https://rm.coe.int/168074827a> (дата звернення: 02.04.2025).
12. Шепітько В. Ю. Використання криміналістичних та спеціальних знань в діяльності Міжнародного кримінального суду. *IV Харківський міжнародний юридичний форум* : мат-ли пан. дискус. «Римський статут Міжнародного кримінального суду: проблеми імплементації до національного законодавства України» (Харків, 25.09.2020). Харків, 2020. С. 196—201.
13. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. : ратифік. із заявами Законом України від 21.08.2024 р. № 3909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 02.04.2025).
14. Rules of Procedure and Evidence. 2019. 99 с. URL: <https://www.icc-cpi.int/Publications/Rules-of-Procedure-and-Evidence.pdf> (дата звернення: 02.04.2025).